

УДК 159.922.76-055.25

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10\(56\)-1872-1884](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-1872-1884)

Савченко Юрій Юрійович кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0003-3662-2787>

Антипін Євген Борисович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-0371-2498>

Редько Сергій Іванович кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, <https://orcid.org/0000-0002-6903-2452>

МАТЕРИНСЬКЕ СТАВЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Анотація. У статті наведено теоретичні основи вивчення дитячо-батьківських стосунків у психологічних дослідженнях. Викладаються теоретичні основи дослідження – роботи вчених, які досліджували дитячо-батьківські стосунки.

Проблема взаємостосунків між дітьми та їх батьками є найбільш складною та незмінно актуальною проблемою психології. Психологами усіх напрямків підкреслюється факт, що головною та необхідною умовою розвитку особистості дитини, формування її внутрішнього життя є оточуючі її люди, насамперед батьки. З перших місяців життя дитина усвідомлює себе через стосунки з батьками і цей процес не лише зовнішньої але й внутрішньої взаємодії і продовжується впродовж усього життя.

Із психологічної точки зору батьківське ставлення – це педагогічна соціальна установка по відношенню до дітей, що включає в себе раціональний, емоційний і поведінковий компоненти. Один із позитивних та сприятливих типів батьківського ставлення – це прийняття дитини.

У структурі батьківського ставлення виокремлюють три складових частини: інтегроване емоційне прийняття або відторгнення дитини, міжособистісну дистанцію у спілкуванні з нею, форму і напрямок контролю за поведінкою. Кожний вимір батьківського ставлення можна розглядати як співвідношення в різній пропорції емоційного, когнітивного й поведінкового компонентів.

Становлення певного типу батьківського ставлення детермінують риси й особистісні якості батьків, фізичні, психологічні і статеві особливості дитини, особливості подружніх взаємин, соціокультурні фактори, сімейні традиції. Важливим є те, що емоційне ставлення батьків до дитини є фундаментом, який закладає підґрунтя для її подальшого розвитку.

У зарубіжних і вітчизняних психологічних дослідженнях загальноприйнятим є факт визнання за дорослим ролі носія людської культури – важливого джерела розвитку дитини. Суттєвою характеристикою розвитку є та система стосунків дитини з дорослими, в яку вона вступає у кожен віковий період і важливим постає розуміння питання про те, як різні особистісні якості матері впливають на розвиток дитини.

Ключові слова: сім'я, материнське ставлення, психічний розвиток, дитячо-батьківські стосунки, дошкільник.

Savchenko Yuriy Yuriyovych Candidate of Psychology Sciences, Associate Professor of Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0003-3662-2787>

Antypin Yevhen Borysovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-0371-2498>

Redko Serhii Ivanovych Candidate of Psychology Sciences, Associate Professor of the Departments of Educology and Psychological and Pedagogical Sciences of the Faculty of Pedagogical Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, <https://orcid.org/0000-0002-6903-2452>

MATERNAL ATTITUDE AS A FACTOR IN CHILD MENTAL DEVELOPMENT

Abstract. The article presents the theoretical foundations of child-parent relationship research in psychology. The theoretical foundations of the study are presented, drawing on the works of scientists who have studied child-parent relationships.

The issue of relationships between children and their parents is one of the most complex and pressing concerns in psychology. Psychologists of all directions emphasize that the primary and necessary condition for the development of a child's personality and the formation of their inner life is the people around them, primarily their parents. From the first months of life, the child comes to know himself through relationships with his parents, and this process of not only external but also internal interaction continues throughout life.

From a psychological perspective, parental attitude refers to a pedagogical social attitude towards children, encompassing rational, emotional, and behavioral components. One of the favorable types of parental attitude is acceptance of the child.

In the structure of parental attitudes, three components are identified: integrated emotional acceptance or rejection of the child, the degree of interpersonal distance in communication with the child, and the form and direction of control over the child's behavior. Each dimension of parental attitude can be viewed as a combination of emotional, cognitive, and behavioral components, varying in proportion to one another.

The traits and personal qualities of the parents, the physical, psychological, and sexual characteristics of the child, the attributes of marital relations, socio-cultural factors, and family traditions all contribute to the formation of a specific type of parental attitude. The emotional attitude of parents towards their child must lay the foundation for their further development.

In foreign and domestic psychological research, it is generally accepted that adults are recognized as carriers of human culture, an important source of child development. An essential characteristic of development is the system of relationships between a child and adults, which they enter at each age period. It is essential to understand how various personal qualities of the mother impact the child's development.

Keywords: family, maternal attitude, mental development, child-parent relationship, preschooler.

Постановка проблеми. Проблема взаємостосунків між дітьми та їх батьками є найбільш складною та незмінно актуальною проблемою психології. Психологами усіх напрямків підкреслюється факт, що головною та необхідною умовою розвитку особистості дитини, формування її внутрішнього життя є оточуючі її люди, насамперед батьки. З перших місяців життя дитина усвідомлює себе через стосунки з батьками і цей процес не лише зовнішньої але й внутрішньої взаємодії і продовжується впродовж усього життя.

Під впливом виховання вже до 5-6 років у дитини формуються основні особистісні властивості: закріплюється притаманний для неї стиль емоційного реагування, закладаються основи характеру та важливі показники психологічної статі [8]. До кінця дошкільного віку добігає кінця первинне базове виховання, результат якого залежить від стосунків дитини з батьками та її вражень про ці стосунки.

Вивченню взаємостосунків дітей та батьків присвячено достатню кількість досліджень у зарубіжній та вітчизняній психології (у рамках психоаналітичного напрямку, теорії прив'язаності, біхевіоризму, теорії соціального наuczіння, гуманістичного підходу, культурно-історичного підходу).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дитячо-батьківських стосунків, як детермінанти та умови психічного розвитку дитини, привертала й привертає увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників. Особливості впливу на

психічний розвиток дитини материнського ставлення, стилю виховання в родині, способів родинного спілкування розкрито у працях М. Боришевського, Н. Бігун, В. Бліхар, О. Корман, І. Комплієнко, Л. Ліхницької, М. Мушкевич, Л. Старовойт, О. Хартман, В. Чорнобровкіна, Н. Шевченко, Т. Яценко та інших.

Однак, науковці зазначають, що при всій своїй значущості материнство, як психологічний феномен загалом, і материнське ставлення зокрема, досліджене недостатньо. Так, потребує подальшого вивчення динаміка становлення цього феномену, недостатньо розкрито механізми взаємозв'язку материнського ставлення з іншими механізмами батьківства, залишається багато запитань щодо впливу материнського ставлення на психічне здоров'я дитини та особливостей психолого-педагогічного супроводу материнства.

Мета статті: теоретичне обґрунтування феномену материнського ставлення та визначення особливостей його впливу на психічний розвиток дитини.

Виклад основного матеріалу. Найбільший вклад у розвитку уявлень про специфіку взаємин між дітьми та батьками зробили представники класичного психоаналізу. Як відомо, психоаналіз був першою теорією, в якій стосунки між з дитиною та батьками розглядалися у якості головного фактору дитячого розвитку. Згідно З. Фрейда та Г. Фройд, дитячий розвиток являє собою процес поступової соціалізації дитини, яка підкорюється закону переходу від принципу задоволення до принципу реальності. Вирішальну роль у даному процесі виконує мати, яка або приймає та виконує, або ж відторгає бажання дитини, виступаючи не тільки першим об'єктом любові, але і першим законодавцем для дитини. Г. Фройд розробила концепцію розвитку дитини, де одним із основних понять є поняття про лінії розвитку. Згідно даної концепції основна лінія розвитку – це послідовність фаз, яка веде до вираженої залежності від материнського піклування до емоційної самодостатності та дорослих об'єктних стосунків. Патологічні наслідки розлучення дитини з матір'ю залежать від фази, на якій це відбулося.

М. Малер була однією з перших, хто почав досліджувати поведінку дітей періоду немовля та раннього віку при встановленні стосунків з матір'ю. Виокремлений Г. Фройд період біологічної єдності матері та немовля був розподілений нею на аутичну та симбіотичну фази процесу відокремлення – індивідуації. У процесі відокремлення відбувається процес диференціації, дистанціювання та формування меж між матір'ю та немовлям [13]. Важливо зазначити, що дана теорія психоаналізу сприяла появі багатьох концепцій дитячого розвитку та підходів до проблем дитячо-батьківських стосунків (неофрейдизм, транзактний аналіз, теорія прив'язаності та ін.).

В епігенетичній концепції Е. Еріксона наголошується, що у стосунках між між батьками та дитиною спостерігається подвійна інтенція, яка поєднує у собі чуттєву турботу за потребами дитини з почуттям суцільної особистої довіри до неї. У процесі соціалізації дитини має повною мірою розв'язатися конфлікт сепарації індивідуації. З одного боку, батьки повинні забезпечувати захист

дитині від оточуючої небезпеки, з іншого – пропонувати їй певний ступінь свободи, а дитина встановлює необхідний баланс між вимогами батьків та власною ініціативою. На відміну від З. Фрейда, Еріксон зміщує центр аналізу з інстинктивних потягів дитини на її стосунки з близькими дорослими та розглядає розвиток у широкому контексті соціальних відносин і тієї історичної реальності, у якій розвивається Я дитини.

Е. Фромм, розглядаючи батьківське ставлення як фундаментальну основу розвитку, виявив якісну відмінність поміж особливостями материнського і батьківського ставлення до дитини. Дана відмінність найяскравіше прослідковується за наступними векторами: умовність – безумовність та контроль – безконтрольність. Фромм зазначає, що мова йде не конкретно про когось з батьків, а про материнський або батьківський початок, які в певній мірі представлені в особистості матері або батька. Дитина має зростати, вона має стати незалежною, і саме в цьому батьківське ставлення опиняється у суттєвій кризі. Батьки намагаються зберегти власний зв'язок з дитиною, максимально захистити її, й одночасно надати дитині свободу та незалежність (Е. Фромм). У даному конфлікті міститься одна з сильних суперечностей батьківського ставлення. Позитивне розв'язання даного конфлікту дає підґрунтя для встановлення гармонійних стосунків між батьками та дитиною. Фромм виокремлює найсуттєвіші характеристики батьківського ставлення, такі як двоякість та суперечливість, а також вводить категорію «початок» в описі даного феномену.

В основі теорії прив'язаності (Д. Боулбі та М. Ейнсворт) покладено формування надійної прив'язаності до умов, коли мати проявляє ніжність та чуттєвість до потреб дитини, надає відчуття захищеності та безпеки. Якість даної прив'язаності залежить головним чином від типу ставлення матері до власної дитини. Прив'язаність дитини до матері характеризується двома протилежними тенденціями: потягом до ризику, активного пізнання світу, яке віддаляє дитину від матері та прагненням до захисту та безпеки, яке повертає її до неї. Чим надійніша прив'язаність, тим вища ініціативність дитини. З одного боку, дитина усвідомлює себе крізь ставлення до неї близького дорослого, і дане ставлення стає її внутрішнім самовідчуттям, через яке вона сприймає оточуючий світ. З іншого боку, ставлення дитини до себе та її уявлення про себе визначає її ставлення до близьких дорослих (насамперед, до матері).

Е.С. Шеффер та Р.А. Белл була запропонована динамічна двофакторна модель батьківського ставлення, заснована на двох факторах – емоційному (любов – ненависть) та поведінковому (автономія – контроль). Конкретна батьківська позиція визначається ступенем виразу кожного з компонентів та їх взаємозв'язком. Більшість сучасних досліджень спирається на запропоновану ними типологію батьківського ставлення, або модель Д. Бомринд, яка виокремила та описала три основні стилі батьківського ставлення – авторитетний, авторитарний, ліберальний, а вже в подальшому до них був доданий 4-й стиль – індиферентний.

Цілісність людини, її тілесності, діяльності, психіки вперше стало предметом вивчення психологів гуманістичного напрямку (К. Роджерс, А. Маслоу та ін.). Згідно даного підходу, дитина у своєму розвитку спрямована прагненням до реалізації творчого потенціалу та набуття цілісності, а завданням батьків є допомога дитині зробити це самостійно.

Особливості психіки дитини формуються материнською позицією. М. Айнсворт, С. Броді, В. Моляко, А. Большакова, М. Заброцький та інші доводять це положення [14]. С. Броді запропонувала 4 типи ставлення матері до дитини:

- 1) успішне пристосування матері до дитини, підтримуюча, дозволяюча поведінка;
- 2) свідоме пристосування до потреб дитини, нестача безпосередності;
- 3) відсутність інтересу до дитини, домінування почуття обов'язку;
- 4) непослідовність по відношенню до дитини. Останній тип виявляється наднебезпечним, оскільки непослідовність материнської поведінки позбавляє дитину відчуття стабільності та сприяє появі тривоги [14].

У зарубіжних і вітчизняних психологічних дослідженнях загальноприйнятим є факт визнання за дорослим ролі носія людської культури – важливого джерела розвитку дитини. Суттєвою характеристикою розвитку є та система стосунків дитини з дорослими, в яку вона вступає у кожен віковий період і важливим постає розуміння питання про те, як різні особистісні якості матері впливають на розвиток дитини. Особливу увагу приділяють феномену зв'язків дитини з близькими. В. Чорнобровкіна вивчаючи феномен дитячої прив'язаності до дорослих виявила, що високий рівень прив'язаності пов'язаний з низькою тривожністю та високою самостійністю дитини, коли в батьківських стосунках до дитини переважають позитивні виховні елементи [10].

О. Запорожець розглядав п'ять різних типів батьківського ставлення: «прийняття – відторгнення», «кооперація», «симбіоз», «авторитарна гіперсоціалізація» і «маленький невдаха». На його думку, батьківське ставлення складається з різноманітних почуттів, поведінкових стереотипів, які використовують у спілкуванні з дитиною, особливостей сприйняття та розуміння характеру та поведінки дитини. Тип ставлення «кооперація» визначається як бажаний тип стосунків. Батьки цього типу підтримують, співчують, переживають почуття гордості за дитину, прагнуть допомогти та заохочують ініціативу та самостійність дитини. Батьківські відносини виявляють авторитаризм типу «авторитарна гіперсоціалізація». Батьки нав'язують свою волю дитині та вимагають від неї беззастережної слухняності та дисципліни. У цьому випадку прояв свавілля дитини карається жорстко [9].

Із психологічної точки зору батьківське ставлення – це педагогічна соціальна установка по відношенню до дітей, що включає в себе раціональний, емоційний і поведінковий компоненти. Один із позитивних та сприятливих типів батьківського ставлення – це прийняття дитини.

У структурі батьківського ставлення виокремлюють три складових частини: інтегроване емоційне прийняття або відторгнення дитини, міжособистісну дистанцію у спілкуванні з нею, форму і напрямок контролю за поведінкою. Кожний вимір батьківського ставлення можна розглядати як співвідношення в різних пропорціях емоційного, когнітивного й поведінкового компонентів. Становлення певного типу батьківського ставлення детермінують риси й особистісні якості батьків, фізичні, психологічні і статеві особливості дитини, особливості подружніх взаємин, соціокультурні фактори, сімейні традиції, етологічний фактор [7, с. 12]. Слід зазначити, що емоційне ставлення батьків до дитини є фундаментом, який закладає підґрунтя для її подальшого розвитку.

Численні дослідження науковців з метою психологічного пояснення властивостей батьківського ставлення дозволяють нам виокремити наступні типи батьківського (материнського) ставлення:

- 1) приймаюче-авторитарне;
- 2) відштовхуюче;
- 3) симбіотичне;
- 4) симбіотично-авторитарне [1; 2; 6].

Досліджуючи дитячо-батьківські стосунки ми виходили з позиції, що міжособистісні взаємини ґрунтуються на двох основних початках: особистісному, в якому людина виступає як самоцінна та цілісна особистість, та предметному, де людина є об'єктом пізнання, оцінки, керування. Єдністю та протилежністю даних аспектів визначається складність й неоднозначність взаємин між людьми. І особистісний, і предметний початки властиві кожній людині, хоча ступінь їх вияву суттєво відмінний. Оскільки «предметний» (частковий), а «особистісний» (цілісний) початки утворюють два полюси, між якими існують конкретні стосунки, їх можна розглядати як структурні складові батьківського (материнського) ставлення. Конкретні варіанти ставлень можуть визначатися відносним ступенем виразу та змістовним наповненням предметного та особистісного початку.

Таким чином, аналіз теорій та досліджень підкреслює, що психологами різноманітних напрямів визнається важлива роль батьківського ставлення у розвитку та формуванні дитини.

Досвід показує, що зазвичай, саме матір проводить найбільше часу з дитиною та опиняється ближчою до неї, ніж батько. Її вплив на розвиток дитини, особливо у ранні періоди її життя, є найбільш значущим і багато у чому відрізняється від впливу батька. Як свідчать численні дослідження у сфері дитячо-батьківських стосунків, саме стать одного з батьків визначає особливості батьківської позиції. Так, наприклад, дослідження Ю. Савченка показало, що материнське ставлення у порівнянні з батьківським характеризується більш вираженим особистісним початком, за виключенням дітей раннього віку. Матері надають перевагу пояснювальній та сприяючій стратегіям, рідше використовують суворий та компромісний стилі (за виключенням матерів дворічних дітей).

У той же час батьки (чоловіки) частіше, ніж матері, обирають суровий стиль, в них вищі показники за ситуативним та потураючим стилем [8].

Вплив батьківського (материнського) ставлення на психічний розвиток дитини у ранньому та дошкільному віці вивчається з урахуванням стилів батьківського виховання. На думку багатьох дослідників, в основі будь якого стилю виховання покладено певне батьківське ставлення [3; 4; 6; 11]. Ми розуміємо батьківське (материнське) ставлення як цілісну систему різноманітних почуттів стосовно до дитини, поведінкових стереотипів, які застосовуються у спілкуванні з нею, особливостей сприймання та розуміння характеру дитини, її вчинків. Батьківське (материнське) ставлення – це багатовимірне утворення, у структурі якого виокремлюють чотири складові:

- 1) інтегральне емоційне прийняття або відторгнення дитини;
- 2) міжособистісна дистанція у спілкуванні з дитиною;
- 3) форма та спрямованість контролю за поведінкою дитини;
- 4) соціальна бажаність поведінки.

Кожний вимір батьківського ставлення, у свою чергу, являє собою поєднання у різних пропорції емоційного, когнітивного та поведінкового компонентів ставлення [11].

Стиль батьківського виховання являє собою сукупність методів, засобів реалізації виховних впливів, які базуються на комбінації індивідуальних змінних (властивості особистості).

Загалом, досліджуючи питання дитячо-батьківських стосунків існує традиція вивчення типу виховання, як умови формування особистісних властивостей дитини. У вітчизняній психології батьківське ставлення розглядається з позиції якісного аналізу у двох напрямках: 1) сприятливі для дитини типи стосунків; 2) несприятливі для дитини типи стосунків. Дані типи стосунків стосуються і батьківського і материнського ставлення. Несприятливі для дитини типи стосунків – це результат негативного впливу сім'ї на розвиток дитини.

Особливості материнського ставлення визначаються не лише культурним і соціальним статусом жінки, але і її власною психічною історією до та після народження. Багатьма дослідниками виокремлюються етапи розвитку материнства (як варіант батьківства) від планування до реалізації у першому та другому поколіннях, етапи вагітності, зв'язок вагітності з розвитком особистості, вагітність як стадія розвитку материнства. У продовж онтогенезу деякі різновиди досвіду впливають на зміст ставлення матері до дитини, її материнської ролі та інтерпретацію її переживань з приводу материнства. Даний досвід поєднує взаємостосунки жінки з власною матір'ю, контакти з немовлятами та виникнення цікавості до них у дитинстві, інтерпретацію материнства у зв'язку із шлюбною та статевою сферою, а також конкретний досвід взаємодії з дітьми [1].

Індивідуальний онтогенез материнства проходить декілька етапів, у процесі яких здійснюється природня психологічна адаптація жінки до материнської ролі.

Мотиваційна основа материнської поведінки жінки формується впродовж життя. На даний процес впливають як біологічні так і соціальні фактори, оскільки готовність до материнства має, з одного боку, суттєву інстинктивну основу, з іншого – виступає як особистісне утворення, в якому відображається попередній досвід взаємостосунків жінки з власними батьками, однолітками, чоловіком та іншими людьми.

На думку дослідників, які вивчали сім'ю, систему дитячо-батьківських стосунків та аспекти відповідального батьківства, тип материнського ставлення до дитини залежить від наступних факторів:

1. Соціальна ситуація – наявність або відсутність повної сім'ї, де співіснують чоловік, дружина, дитина (або декілька дітей). Сім'ю можуть зміцнювати: найближчі родичі – бабусі, дідусі, сестри, брати, тітки, дядьки; гідна робота; «будинок» – квартира чи приватний будинок; матеріальна забезпеченість; неформальні емоційно теплі взаємини значущих людей (родичів, друзів) один до одного.

2. Вроджені особливості жінки у власних материнських виявах: здатність до сенситивного сприймання потреб та особливостей дитини, здатність до тонкої ідентифікації з власною дитиною; материнська холодність; материнська агресивність. Також важливим є фізичне та психічне здоров'я матері.

3. Внутрішня позиція матері до власної дитини: суб'єктна або об'єктна позиція матері по відношенню до дитини. В ідеальних умовах жінка-матір ставиться до себе та власної дитини як до суб'єкта, як до цілісної унікальної особистості [6].

Всі три фактори при їх взаємодії дозволяють прогнозувати тип материнського ставлення до дитини. Так, адекватний тип материнської поведінки забезпечує: вроджені позитивні якості, благополучні соціальні умови та благополучну позицію жінки. Неадекватний тип материнської поведінки можуть спровокувати вроджені особливості жінки, депривуючі умови, або деструктивність материнської позиції [9]. Вплив здійснюють і такі фактори, як вік жінки, структура та стиль виховання у її власній (батьківській) сім'ї. На думку більшості дослідників, великий вплив спричиняє її власний досвід взаємодії з матір'ю у власному ранньому дитинстві. Даний етап розглядається, як один з головних у різних підходах аналізу онтогенезу материнства [2; 5; 13].

Багато дослідників вважають, що стиль спілкування, який був властивий їхньому дитинству, репродукується на дитину і задається сімейними традиціями. Матері відтворюють свій стиль виховання, який був властивий їхньому дитинству, нерідко повторюють тип батьківських відносин своїх матерів. У певному сенсі стиль спілкування, який був властивий їхньому дитинству, узагальнюється результатами експериментальних досліджень та емпіричних спостережень. О. Хартман вказує на те, що характер взаємин між дітьми та їхніми батьками залежить від таких факторів, що впливають на це: – від особливостей особистості батька (екстравертне-інтровертне, впевнене-невпев-

нене, тривожне, тощо) та який був властивий їхньому дитинству (емоційне включення або відкидання дитини, адекватне або неадекватне відображення ситуації тощо); – від особливостей особистості дитини (тривожність, невпевненість, комунікативні труднощі та ін.); – від психолого-педагогічної компетентності та рівня освіти батьків; від застосовуваних батьками та іншими дорослими засобів виховного впливу; – від обліку актуальних потреб дитини та ступеню їх задоволення у сім'ї тощо [11].

З огляду проблематики нашого дослідження особливу увагу привертають суб'єктивні чинники формування ставлення батьків до дітей, до яких ми відносимо самоосвіту батьків, попередній досвід виховання у власній родині, культурний та освітній рівень батьків, рівень батьківської компетентності. Ми вважаємо, що «усвідомлене батьківське ставлення» має три компоненти:

- когнітивний;
- емоційно-мотиваційний;
- поведінковий.

На думку дослідниці Н. Шевченко, під час здійснення просвітницької діяльності з проблеми формування усвідомленого батьківського ставлення слід враховувати принципи суб'єктності, взаємозв'язку змісту навчання з пізнавальними потребами батьків, цінності пізнавальної діяльності, взаємозв'язку теорії та практики, врахування індивідуальних особливостей та індивідуального особистісного досвіду батьків та ін. [12].

Н. Шевченко вважає, що компоненти батьківського ставлення (поведінкові та емоційні реакції щодо дітей; бажання мати певну кількість дітей та ін.) формуються під впливом тієї моделі, яка є прийнятною в тому суспільному прошарку, в якому виховувалася дана особистість. Процес формування батьківського ставлення має два періоди:

- 1) до народження власної дитини;
- 2) після народження власної дитини.

Для першого періоду характерним є те, що механізм формування батьківського ставлення полягає в інтеріоризації моделей батьківської поведінки, закріпленою в культурі та власної ідентифікації себе з батьками тієї ж статі. Слід зауважити, що процес формування особистого батьківського ставлення відбувається за такою схемою: несвідоме наслідування поведінки власних батьків; виникнення самостійного ставлення до дитини (як батько та мати); співставлення уявлень про ідеальних батька та матір (Я-ідеальне) з уявленнями про себе як про батька та матір (Я-реальне). Результати співставлення впливають на усі компоненти батьківського ставлення, серед яких авторка визначає такі: наявність чи відсутність бажання мати дітей, їх мотиви (соціальні мотиви, бажання зберегти стосунки з партнером, бажання мати справжню сім'ю та ін.) [12].

Висновки. Онтогенетичні особливості формування материнської сфери впливають не лише на ставлення матері до власної дитини, але й на її особистісні

особливості та всю систему ставлень, які у подальшому будуть тісно пов'язані з її ставленням до дитини.

Таким чином, ми бачимо різноманітність, специфічні особливості та безумовну значущість впливу материнського ставлення на психічний розвиток дитини.

Література:

1. Бігун Н.І. Батьківське ставлення як чинник психічного розвитку дитини. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. – 2014. – Вип. 43. С. 169-175.
2. Козир М.В., Савченко Ю.Ю. *Соціально-психологічні фактори та умови формування відповідального батьківства* "Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка" (41(1)). - 2024. с. 77-83. ISSN 2412-2009
3. Комплієнко І.О. Теоретичний аналіз проблеми дезадаптивних взаємо-стосунків батьків та дітей. Актуальні проблеми психології. Методологія і теорія психології: Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ-Ніжин, 2020. Т. XIV(3). С. 99–113.
4. Корман О.А. Батьківське ставлення та його вплив на формування дитячої особистості. Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія. - 2010. - № 1. - С. 79-84.
5. Кравченко К.В. Дослідження ставлення батьків до дитини у сучасних українських сім'ях. Матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм» : зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Н.Є. Завацької, 23–24 січн. 2015 р. Сєвєродонецьк : Вид-во Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2015. С. 88–90.
6. Кучманич І.М. Усвідомлене батьківство : навчально-методичний посібник. Миколаїв. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2016. 190 с.
7. Мушкевич М.І. Типи батьківського ставлення у сім'ях, які виховують проблемних дітей. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія Психологічні науки / гол. ред. М.О. Носко. Чернігів : ЧНПУ, 2012. Вип. 105. Т. 2. С. 21–24. (
8. Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А., Савченко Ю.Ю., Мисник С. О., Рябко Ю.В., Шейко Г.Д. (2021). Психологія сім'ї. Університетська книга. ISBN 978-966-680-985-1
9. Психологія життєвої кризи/ Відп.ред. Т.М. Титаренко. Київ: Либідь, 2003. 376 с.
10. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 464 с.
11. Хартман О. Ю. Психологічні чинники становлення відповідальності батьків за розвиток дитини дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: [спец.] 19.00.07 "Пед. та вік. психологія" / Хартман Олена Юріївна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, [Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України]. — Х., 2010. — 20 с
12. Шевченко Н.Ю. Соціально-педагогічні засади формування усвідомленого ставлення батьків до прав дитини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05. «Соціальна педагогіка» / Наталія Юріївна Шевченко – Луганськ, 2006. – 13 с.
13. Feeney J. *Becoming Parents: Exploring the Bonds Between Mothers, Fathers, and Their Infants.* – Cambridge University Press, 2001. – 248 p.
14. Johnson, David W. *The Social Psychology of Education.* Oxford, England: Holt, Rinehart & Winston, 1970. 162 p.

References:

1. Bihun, N.I. (2014). *Batkivske stavlennia yak chynnyk psykhichnoho rozvytku dytyny* [Parental attitude as a factor in a child's mental development]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 12: Psykholohichni nauky – Scientific Journal of NPU named after M. P. Drahomanov. Series 12: Psychological Sciences*, (43), 169–175. [in Ukrainian].

2. Kozyr, M.V., & Savchenko, Yu.Yu. (2024). *Sotsialno-psykholohichni faktory ta umovy formuvannia vidpovidalnoho batkivstva* [Socio-psychological factors and conditions of forming responsible parenthood]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika – Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy*, 41(1), 77–83. ISSN 2412-2009. [in Ukrainian].
3. Kompliienko, I.O. (2020). *Teoretychnyi analiz problemy dezadaptivnykh vzaemosunkiv batkiv ta ditei* [Theoretical analysis of the problem of maladaptive parent–child relationships]. *Aktualni problemy psykholohii. Metodolohiia i teoriia psykholohii: Zb. naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Actual Problems of Psychology. Methodology and Theory of Psychology: Collection of Scientific Works of the H.S. Kostiuk Institute of Psychology, NAPN of Ukraine*, T. XIV (3), 99–113. Kyiv–Nizhyn. [in Ukrainian].
4. Korman, O.A. (2010). *Batkivske stavlennia ta yoho vplyv na formuvannia dytiachoi osobystosti* [Parental attitude and its influence on the formation of a child's personality]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Pedahohika. Psykholohiia – Pedagogical Education: Theory and Practice. Pedagogy. Psychology*, (1), 79–84. [in Ukrainian].
5. Kravchenko, K.V. (2015). *Doslidzhennia stavlennia batkiv do dytyny u suchasnykh ukrainskykh simiakh* [Study of parents' attitudes to the child in contemporary Ukrainian families]. *Materialy III mizhnar. nauk.-prak. konf. “Aktualni pytannia sotsialnoi ta praktychnoyi psykholohii u koordinatakh suchasnykh paradyhm”*: Zb. Nauk. Prats / Za zah. Red. Prof. N.E. Zavatskoi – *Proceedings of the III International Scientific-Practical Conference “Actual Problems of Social and Practical Psychology in the Coordinates of Modern Paradigms”*: Collection of Scientific Works / ed. by Prof. N.E. Zavatska. Severodonetsk: Vyd-vo Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia – *East Ukrainian National University Publishing House named after Volodymyr Dahl*, 2015, 88–90. [in Ukrainian].
6. Kuchmanyh, I.M. (2016). *Usvidomlene batkivstvo: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Conscious parenthood: a teaching-methodical manual]. *Mykolaivskyi natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskogo – Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynsky*, Mykolaiv, 190 p. [in Ukrainian].
7. Mushkevych, M.I. (2012). *Typy batkivskoho stavlennia u simiakh, yaki vykhovuiut problemnykh ditei* [Types of parental attitudes in families raising problematic children]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriia “Psykholohichni nauky” – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series “Psychological Sciences”*, Vyp. 105, T. 2, 21–24. Chernihiv: ChNPU. [in Ukrainian].
8. Polishchuk, V.M., Ilina, N.M., Polishchuk, S.A., Savchenko, Yu.Yu., Mysnyk, S.O., Riabko, Yu.V., & Sheiko, H.D. (2021). *Psykholohiia simi* [Psychology of the family]. *Universytetska knyha – University Book* (ISBN 978-966-680-985-1). [in Ukrainian].
9. Tytarenko T.M.(Ed) (2003) *Psykholohiia zhyttievoi kryzy* [Psychology of the life crisis]. *Lybid – Lybid Publishing House*, Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].
10. Filonenko, M.M. (2019). *Psykholohiia spilkuвання* [Psychology of communication]. *Tsentr navchalnoi literatury – Center for Educational Literature*, Kyiv, 464 p. [in Ukrainian].
11. Khartman, O.Yu. (2010). *Psykholohichni chynnyky stanovlennia vidpovidalnosti batkiv za rozvytok dytyny doshkilnoho viku: Avtoreferat dys. na zdobuttya nauk. stupenia kand. psykol. Nauk* [Psychological factors of formation of parents' responsibility for the development of the preschool child: Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences]. *Kharkiv. Kharkivskyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina / Instytut psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Kharkiv National University named after V. N. Karazin / H.S. Kostiuk Institute of Psychology, NAPN of Ukraine*, Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian].
12. Shevchenko, N.Yu. (2006). *Sotsialno-pedahohichni zasady formuvannia usvidomlenoho stavlennia batkiv do prav dytyny: Avtoreferat dys. na zdobuttya nauk. stupenia kand. Ped. Nauk*

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(56) 2025

[Social-pedagogical bases for formation of parents' conscious attitude to children's rights: Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences]. *Luhansk – Luhansk*, 2006, 13 p. [in Ukrainian].

13. Feeney, J. (2001). *Becoming Parents: Exploring the Bonds Between Mothers, Fathers, and Their Infants*. Cambridge University Press, Cambridge, 248 p. [in English]

14. Johnson, D.W. (1970). *The Social Psychology of Education*. Holt, Rinehart & Winston, Oxford (England), 162 p. [in English]